

DOMME OM SÆRLIG ØKONOMISK KRIMINALITET

Af JAN PEDERSEN

I. *Indledning*

Formålet med denne artikel er at give et indblik i den kriminalitet, der benævnes økonomisk eller særlig økonomisk kriminalitet. Artiklens udgangspunkt er 44 domme afsagt i perioden 23. 11. 1976 til 4. 11. 1982. Ved domsgennemgangen søges en bredere oversigt over karakteren og arten af de pådømte handlinger, således at det juridisk systematiske begreb, økonomisk kriminalitet, relateres til afsagte domme.

Siden begrebet økonomisk kriminalitet blev lanceret i Danmark i begyndelsen af 1970'erne, har man i fagkredse diskuteret, hvorledes man skulle afgrænse begrebet, således at det har et selvstændigt systematisk indhold. Der er næppe tvivl om, at de kriminalitetsformer, der henregnes til økonomisk kriminalitet, har visse fællestræk, men det er vanskeligt at finde en fællesnævner, der entydigt systematiserer den økonomiske kriminalitet. En almindelig anerkendt systematisering af den økonomiske kriminalitet er foretaget af den finske strafferetsprofessor Per Ole Träskmann, der lader den økonomiske kriminalitet omfatte strafbare lovovertrædelser, der sker i tilknytning til en iøvrigt lovlig erhvervsvirksomhed, således at den samlede erhvervsvirksomhed fremtræder som lovlig.¹⁾

Uanset usikkerheden i begrebsfastlæggelsen får denne dog ikke afgørende betydning ved udvælgelsen af domsmaterialet omtalt i denne artikel, idet domsmaterialet udgøres af 44 domme, hvori efterforskning og tiltalerejsning er foretaget af Statsadvokaten for særlig økonomisk kriminalitet (SØK). De 44 domme repræsenterer samtlige sager, som SØK har gennemført ved domstolene i perioden 23. 11. 1976 til 4. 11. 1982. Dommene giver derfor et stort set dækkende billede af den særlige økonomiske kriminalitet, således som den er efterforsket og retsforfulgt af den dertil oprettede myndighed. Da materialet ikke siger noget om antallet og karakteren af sager, der er

¹⁾ Jfr. Per Ole Träskmann, *Ekonomins kriminalitet i »Straffesystemer i Norden«* — Nordisk Råd 1975:25. En generel omtale af økonomisk kriminalitet foretages af Jørgen Jepsen i *»Økonomisk kriminalitet«*, Informations Forlag 1980, s. 9 ff., og i BRÅ-rapport 1979:1, *»Economisk brottslighet«*, Brottsförebyggande rådet, Stockholm 1979.

henlagt uden tiltalerejsning, og da SØK's arbejdsområde også omfatter indsamling af informationer, assistance til politikredsene i specialsager m. v., giver domsgennemgangen ikke noget fuldgyldigt billede af SØK's samlede aktiviteter.

II. SØK's forretningsområde og baggrunden herfor

Forretningsområdet for Statsadvokaten for særlig økonomisk kriminalitet er fastlagt ved justitsministeriets bekendtgørelse nr. 648 af 20. december 1973. Det følger af bekendtgørelsen, at statsadvokaturen navnlig skal retsforfølge sager, der kan formodes at indeholde en overtrædelse af Straffelovens regler om berigelseskriminalitet, kap. 28, andre strafbare formuekrænkelser, kap. 29 eller en overtrædelse af erhvervs-, bolig-, afgifts- og skattelovgivningen, når der kan være grund til at antage, at overtrædelsen har et særligt betydeligt omfang, er et led i organiseret kriminalitet, er udført ved anvendelsen af særegne forretningsmetoder eller på anden måde er af særlig kvalificeret karakter.

Oprettelsen af SØK må ses som et resultat af den debat, der foregik såvel i offentligheden som i folketinget om bagmandskriminalitet og økonomisk kriminalitet. En væsentlig baggrund for denne debat var statsadvokat Grell's fortrolige rapport til justitsministeriet om såkaldt bagmandskriminalitet, hvori Grell påpegede særlige handlingsmønstre, som visse personer benyttede sig af til at skaffe sig store fortjenester. Det var Grell's opfattelse, at disse transaktioner styredes af bagmænd, der disponerede gennem stråmænd og selskaber, og at handlingerne var om ikke strafbare så dog i høj grad strafværdige. Transaktionerne var vanskelige at undergive en politimæssig efterforskning, idet de prægedes af en kompleksitet, der gjorde det vanskeligt at udrede de enkelte momenter i handlingsforløbet. Udover sådanne faktiske vanskeligheder blev en strafferetlig forfølgning besværliggjort af, at øvrige strafbarhedsbetingelser, såsom tab/vinding, forsæt m. v., oftest ikke kunne bevises på en til domfældelse tilstrækkelig måde.

Det var derfor Grell's opfattelse, at der i Straffeloven burde indsættes en generalklausul, der omfattede »extraordinære transaktioner, som samfundsmæssigt vurderet er klart uacceptable«, og at ansvar skulle kunne gøres gældende overfor »alle i transaktionerne implicerede, såfremt det godtgøres, at de derigennem har forfulgt egne økonomiske interesser ved tilsidesættelse af rimelige samfundsmæssige, herunder sociale hensyn«. ²⁾

Grell's rapport og forslag til ændringer i Straffeloven er behandlet af

²⁾ En bredere omtale af »bagmandsdebatten« og dennes følger er givet af Torben Koch i »Økonomisk kriminalitet«, Informations Forlag 1980, s. 61 ff.

Straffelovrådet i Straffelovrådets udtalelse af 14. januar 1974. Det angives her, at de straffbare eller strafværdige transaktioner især fandt sted i forbindelse med handel med fast ejendom og pantebreve, ved finansieringsvirksomhed, ved oprettelse af kommanditselskaber og i forbindelse med overtagelse af aktieselskaber m. v.³⁾

Mønstrene ved ejendoms- og pantebrevshandel var følgende: Svært omsættelige ejendomme solgtes til en stråmand, der var uden økonomiske forudsætninger for at investere i ejendommen. Ved handlen udstedtes et antal pantebreve, som ejendomssælgeren senere bragte ud i omsætningen ved pantebrevssalg eller som betaling for andre ejendomme. Efter få terminer ophørte ejendomsbesidderen med at betale ydelser på pantebrevene, således at ejendommen endte på tvangsauktion med heraf følgende tab hos pantekreditorerne. Oftest tilsløredes forholdene ved flere transporter af pantebrevene. I visse tilfælde blev ejendommen omprioriteret i forbindelse med en skinmodernisering af ejendommen, hvor låneprovenuet ved moderniseringslånet, der i kraft af sælgerpantebrevens rykningsklausul blev forudprioriteret, anvendtes til uvedkommende formål. Mønsteret ved den tvivlsomme finansieringsvirksomhed var følgende: Mindre finansieringsvirksomheder udnyttede låntageres betydelige økonomiske vanskeligheder og ukendskab til långivning, finansiering m. v., til at opnå ågerrenter eller til at opnå låntagernes accept af lånebetingelser, panterettigheder m. v., som på længere sigt forværrede låntagernes vanskeligheder. Ofte skete långivningen ved såkaldte checklån, hvor långiveren udnyttede pengeinstitutternes garantiforpligtelse til at indløse ægte dækningsløse checks på max. 300 kr. Til sikkerhed for lånet udstedte låntageren derfor et antal udaterede eller fremdaterede checks, som långiveren ved forfaldstid indløste gennem stråmænd eller borttransporterede anonymt. Långiveren var uinteresseret i, om der var dækning på checkkontoen, idet checkene blev indfriet i kraft af bankernes checkgarantiordning.

Mønsteret ved misbrug af kommanditselskabsformen var følgende: En virksomhed eller en person indbød til tegning af anparten i et driftsmiddel, typisk et skib, der ejedes af komplementaren. Overdragelsen af driftsmidlet til kommanditselskabet skete til overpris, således at komplementaren opnåede en uberettiget gevinst. Statskassen fik et tab, idet kommanditisterne foretog afskrivning udfra en opskreven værdi. Såfremt kommanditselskabet ikke viste sig at være økonomisk bæredygtigt, hvilket ofte var tilfældet, tilføjedes også kommanditisterne et tab.

Mønsteret ved kreditsvig i selskabsform var følgende: Ved overtagelse af

³⁾ Straffelovrådets udtalelse om økonomisk kriminalitet 1974, s. 6 ff.

majoriteten i et aktieselskab udnyttedes en kapitalreserve eller kreditmulighed i den nye aktiemajoritetshavers interesse, der var selskabet uvedkommende.

Straffelovrådet udtalte, at de anførte transaktioner typisk var omfattet af gældende straffebestemmelser, omend de omfattede komplicerede og svært gennemskuelige faktiske forløb, der gav store bevismæssige vanskeligheder. Straffelovrådet kunne på trods heraf ikke anbefale indførelse af en general-klausul i Straffeloven, men formulerede i stedet forslag til nye bestemmelser i Straffeloven om åger, uagtsomt bedrageri, utilbørlig udnyttelse af anden persons underlegne stilling samt overdragelse eller udnyttelse af fordringer omfattet af disse bestemmelser. Straffelovrådets forslag vedtoges af folketinget som nye bestemmelser i Strl. § 282, § 300 a, § 300 b og § 300 c med ikrafttræden 1. 7. 1975.

Forinden Straffelovrådets udtalelse, men efter Grell-rapporten, oprettedes Statsadvokaturen for økonomisk kriminalitet. Ved oprettelsen blev det tilige bestemt, at der skulle etableres en særlig informationscentral med henblik på indsamling, udveksling, registrering og bearbejdelse af oplysninger vedrørende økonomisk kriminalitet.

Formålet med oprettelsen af SØK er klar, idet justitsministeriet – med folketingets samtykke – først og fremmest ville oprette et særligt organ, som havde specialkendskab til regnskabs- og forretningsmæssige forhold, og som havde en nøje føling med erhvervslivet. For at opnå størst mulig effektivitet samledes efterforsknings- og påtalekompetencen i samme myndighed. Herved blev den almindelige kompetencefordeling i større sager fraveget, i henhold til hvilken politiet efterforsker sagen, mens statsadvokaten har påtalekompetencen, jfr. Retsplejelovens kap. 65. I praksis er dette enstrengede system videreudviklet, idet efterforskningen i SØK's sager typisk sker således, at den foretages af en gruppe, der består af såvel kriminalpolitifolk og jurister samt evt. revisorer.

Der er næppe tvivl om, at en sådan ordning fremmer effektiviteten. Noget andet er så, om sigtedes retssikkerhed forringes i forhold til det normale system, hvor tiltalerejsningen sker under den overordnede statsadvokats kontrol.⁴⁾ Forretningsområdet er ved bkg. af 20. 12. 1973 angivet bredt.

SØK er kompetent til at behandle enhver form for kriminalitet, der blot har en ringe tilknytning til erhvervsmæssige forhold.⁵⁾

⁴⁾ Jfr. E. Hartwig, »Juristen« 1983.37 ff., og H. Gammeltoft-Hansen, »Juristen« 1983.43 ff.

⁵⁾ En mere udførlig omtale af SØK's arbejdsområde og organisation er givet af statsadvokat Grell i »Anklagemyndighedens årsberetning« 1974, s. 108 ff., og af statsadvokatfuldmægtig Ulla Høgh i »Økonomisk kriminalitet«, Informations Forlag, s. 298 ff.

Da oprettelsen af SØK, som ovenfor beskrevet, må ses som et resultat af den offentlige og politiske debat i begyndelsen af 1970'erne om bagmands- og økonomisk kriminalitet, hvor strafbarheden og strafværdigheden af særligt beskrevne handlingsmønstre diskuteredes, har jeg søgt at vurdere, hvorvidt disse sagstyper siden oprettelsen af SØK har været til prøvelse ved domstolene.

III. *Doms materialet*

Domsmaterialet består af 44 domme, hvoraf 3 domme er offentliggjort i U 1978.404 Ø, U 1978.596 Ø og U 1980.340 H. Pr. 1. 1. 1983 er 4 domme under anke, heraf 1 dom ved højesteret. Af de endeligt afgjorte domme er 28 afgjort ved byretterne, 15 ved landsretterne og 1 dom er afgjort af højesteret. Kun 2 domme frifinder fuldstændigt de tiltalte, medens de resterende dømmer de tiltalte helt eller delvist efter anklageskriftet. Dommene afgør anklager mod ialt 81 personer, hvoraf alene 7 personer frifindes for samtlige tiltalepunkter. Næsten alle domme pådømmer flere forskelligartede straffbare forhold, hvorfor det er vanskeligt at systematisere dommene under ét. Foretages imidlertid en skønsmæssig vurdering af dommene, hvor »kernepunktet« af de straffbare forhold søges udpeget ses det, at hovedparten af domsmaterialet, nemlig 37 domme, især vedrører berigelsesforbrydelser omfattet af Straffelovens kap. 28 (Strl. §§ 276–289), 13 af disse domme vedrører hovedsagelig bedrageri (Strl. § 279), 11 domme åger (Strl. § 282), 8 domme skattesvig af særlig grov karakter (Strl. § 289), 3 domme underslæb (Strl. § 278) og 2 domme skyldnersvig (Strl. § 283).

Af de resterende domme vedrører 4 domme især andre straffelovsovertrædelser, medens kun 3 domme alene vedrører særlovsovertrædelser. Denne fordeling stemmer udmærket overens med baggrunden for oprettelsen af SØK, idet et væsentligt formål var en retsforfølgning i »svindel og udnyttelsessager«, der stiller særlige krav til efterforskningen. Da formålet med SØK også var, at denne skulle være »bølgebryder« i bekæmpelsen af den økonomiske kriminalitet, er det nærliggende at antage, at SØK i de kommende år også vil interessere sig for sagsområder, der ikke hidtil har været kendt.

Min gennemgang af domsmaterialet er behæftet med flere usikkerhedsmomenter, idet min indgangsvinkel til dommene har været de enkelte tiltalepunkter i anklageskrifterne, således som de er bedømt af domstolene. Ved denne fremgangsmåde er det muligt at foretage en grov, men dog acceptabel juridisk vurdering af de pådømte handlinger, da tiltalepunkterne indeholder et eller flere straffbare forhold, der ifølge anklageskrifterne skal bedømmes efter samme straffebestemmelse. Fremgangsmåden er imid-

lertid mindre egnet til en faktisk beskrivelse af forbrydelserne i henseende til antal gerningsmænd, forbrydelsernes økonomiske omfang og forbrydernes skadevirkning, idet tiltalepunkterne kan vedrøre flere tiltalte og flere forhold, der hver især er straffbare. Til belysning heraf kan nævnes, at tiltalepunkterne i domsmaterialet varierer fra 1 strafbart forhold til 731 strafbare forhold. Vurderingen af, om flere straffbare handlinger skal samles i ét tiltalepunkt, er skønmæssig. Afgørende for anklagemyndighedens vurdering heraf må være, om handlingerne har en sådan faktisk og retlig ensartethed, at de under processen kan betragtes som en bevismæssig og subsumptionsmæssig enhed.

Da dommene afgør de tiltaltes samlede påsigtede kriminalitet, indeholder disse også forhold, hvor det kan diskuteres, om der foreligger økonomisk kriminalitet. Bortset fra helt åbenbare undtagelser som overtrædelser af Færdselsloven og Våbenloven har jeg ikke foretaget en sådan vurdering.

Fordelingen af tiltalepunkterne er således:

A. Overtrædelser af Straffeloven:

1. Kap. 16 — Forbrydelser i offentlig tjeneste eller hverv	
Strl. § 131 — udøvelse af næringsvirksomhed trods tidligere dom om fradømmelse	1
Strl. § 155 — urigtige oplysninger om virksomheders soliditet afgivet af revisor samt bestyrelsesmedlemmers medvirken hertil	5
Strl. § 157 — revisors urigtige attestation af advokatregnskab	1
2. Kap. 17 — Falsk forklaring og falsk anklage	
Strl. § 158 — falsk forklaring til skifteret ved konkurs og falsk forkla- ring om selskabsstruktur i civil sag	3
Strl. § 163 — advokats urigtige oplysninger til advokatmyndigheden om klienttilsvar	2
3. Kap. 19 — Forbrydelser vedrørende bevismidler	
Strl. § 171 — dokumentfalsk	11
Strl. § 175 — advokats urigtige regnskabsaflæggelse til advokat- myndigheden	1
4. Kap. 28 — Berigelsesforbrydelser	
Strl. § 278 — underslæb	
§ 278, stk. 1, nr. 1, tilegnelse af fremmed rørlig ting i egen varetægt	2
§ 278, stk. 1, nr. 3, forbrug af betroede midler	10
Strl. § 279 — bedrageri	60
Strl. § 280 — mandatsvig	4
Strl. § 282 — åger	21

Strl. § 283 — skyldnersvig	
§ 282, stk. 1, nr. 1, dispositioner over genstande i strid med tredjemands rettigheder	1
§ 283, stk. 1, nr. 2, kreditorunddragelser ved konkurs mv.	5
§ 283, stk. 1, nr. 3, kreditorunddragelser iøvrigt	5
Strl. § 284 — hæleri	1
Strl. § 289 — skattesvig af særlig grov karakter	14
5. Kap. 29 — Andre strafbare formuekrænkelser	
Strl. § 294, stk. 1, nr. 2, urigtige oplysninger til bank, bestyrelse mv. om aktieselskabs økonomiske forhold	4
Strl. § 300c — udnyttelse af fordringer opstået ved åger	10
Strl. § 302 — grove uordener ved bogføring	4
B. Overtrædelser af særlovgivningen:	
Kildeskattelovens § 74, stk. 1 — grov uagtsom undladelse af indholdelse og indbetaling af kildeskat	9
Kildeskattelovens § 74, stk. 2 — forsætlig undladelse af indholdelse og indbetaling af kildeskat	1
Skattekontrollovens § 13, stk. 1 — forsætlig skatteunddragelse	3
Momslovens § 35, stk. 3 — afgivelse af urigtige oplysninger til toldvæsnet med forsæt til afgiftsunddragelse	4
Toldlovens § 119 — smugleri	3
Spiritusafgiftsloven — revisors medvirken til unddragelse af spiritusafgift	1
Lov nr. 595 af 22. 12. 1972 om administration af EF's markedsordninger	1
Valutalovgivning — Bkg. om udførsel af valuta uden tilladelse	1
Lov om statsautoriserede revisorer — forsømmelse	1
Lov om tilvirkning af krigsmateriel — salg af våbenfabrik til udlændinge	1

IV. *Nærmere om karakteren af de pådomte handlinger*

Det er karakteristisk for størsteparten af dommene, at disse pådømmer en række ensartede, strafbare forhold, der giver den udviste kriminalitet et systematisk præg. Det er ligeledes karakteristisk, at sagerne herudover indeholder andre lovovertrædelser. Ikke uventet viser tiltalepunkternes fordeling, at hovedparten vedrører berigelsesforbrydelser omfattet af Strl. kap. 28, især bedrageri, åger og skattesvig af særlig grov karakter. Også de øvrige tiltalepunkter har en nær tilknytning til en strafbar økonomisk vinding, idet der er tale om overtrædelser af andre straffebestemmelser, der medfører en direkte vinding, såsom skatte- og afgiftsunddragelser eller overtrædelser, der ikke i sig selv giver en vinding, men som tjener til at skjule eller tilsløre berigelsesforbrydelser.

Som eksempel på sidstnævnte kan henvises til tiltalepunkterne for overtrædelser af Strl. kap. 16 og 17, der indeholder eksempler på autoriserede

revisorers attestation af urigtige regnskaber til brug for senere kreditbedragerier eller tilsløring af underslæb.⁶⁾

Også falsk forklaring til retten vedrørende ejerforholdet til en erhvervsvirksomhed for derved at kamouflere bedragerier samt falsk forklaring til skifteretten for at dække over begået skyldnersvig er pådømt.

Tiltalepunkterne for overtrædelse af Strl. § 171 om dokumentfalsk indeholder også eksempler på forfalskninger af bilag, regnskaber mv. til brug for gennemførelse af andre forbrydelser. Disse forhold er dog enkeltstående og ikke umiddelbart udtryk for særlige handlingsmønstre.

Strl. § 171 finder anvendelse i situationer, hvor en berigelsesforbrydelse gennemføres ved anvendelse af et falsk dokument. Flertallet af tiltalepunkterne vedrører da også sådanne forhold, hvor dokumenter udstedt ved ejendomshandler, låneansøgninger, pantebreve mv. forfalskes.

Vestre Landsrets dom af 9. 1. 1979 6. afd., nr. 328/78:

Ejendomshandler kendt skyldig i tre tilfælde af dokumentfalsk (Strl. § 171) og tre tilfælde af bedrageri og idømt 1 års fængsel, en tillægsbøde på 50.000 kr. samt fradømt retten til at udøve eller deltage i erhvervmæssig handel med fast ejendom eller pantebreve. Den pådømte dokumentfalsk var begået for at opnå økonomisk vinding. Ejendomshandleren havde dels borttransporteret et af ham selv udfærdiget gældsbrief, som angav, at ejendomshandleren havde et tilgodehavende hos et byggefirma, dels gjort brug af en falsk transport på provenuet af et kreditforeningslån, således at ejendomshandleren fremstod som berettiget til lånebeløbet. Ejendomshandleren opnåede derved en vinding på 38.000 kr. Ejendomshandleren blev tillige dømt for dokumentfalsk, idet han til skattemyndighederne havde overgivet falske udgiftsbilag for udført fradragsberettiget håndværksarbejde på en af ham afhændet ejendom, hvorved han søgte at unddrage sig en særlig indkomstskat på 50.000 kr., der udløstes ved salg af ejendommen.

Et særegent, men dog illustrativt eksempel på særlig økonomisk kriminalitet gennemført ved dokumentfalsk er pådømt af Østre Landsret:

Østre Landsrets dom af 8. 7. 1980 — 9. afd., nr. 147/80:

Indehaver af vekseler- og finansieringsvirksomhed bl. a. dømt for dokumentfalsk i 23 tilfælde. Domfældte ydede lån til private husejere, således at lånebeløbet straks blev afregnet, mod at låntagerne underskrev pantebreve in blanco. Vekselereren aftalte som regel alene størrelsen af terminsydelserne med låntagerne, men oplyste ikke med hvilken hovedstol, han ville udfylde pantebrevet. Efterfølgende udfyldtes pantebrevene med en hovedstol, der væsentlig oversteg, hvad dagkursen berettigede til, ligesom vilkårene iøvrigt var udformet således, at en

⁶⁾ Jfr. Københavns byrets dom af 23. 3. 1982 — 9. afd. SS 63/77 (anket til landsretten) og samme reths dom af 11. 12. 1980 — 1. afd. SS 5032/80.

større del af hovedstolen ikke var afdraget ved pantebrevens forfaldstid, hvilket låntagerne ikke havde fået oplyst. Såvel by- som landsretten bedømte forholdene som dokumentfalsk og lagde til grund, at der herved var opnået en ubrettiget vinding på 192.000 kr. Dommen tager stilling til det omdiskuterede spørgsmål, om en overskridelse af en bemyndigelse ved udfyldelse af dokumenter skal bedømmes som dokumentfalsk eller i givet fald mandatsvig eller åger, jfr. Greve m.fl., »Straffeloven — Speciel del«, Juristforbundets Forlag 1980, s. 139 med henvisninger.

Næsten alle domme pådømmer handlinger, hvor der er rejst tiltale for overtrædelse af Strl. §§ 278–89. I en del af sagerne pådømmes forbrydelser, hvor udførelsesmåden er velkendt, såsom advokatunderslæb, forsikringsbedrageri, checkbedrageri, skyldnersvig ved bobehandling mv. Men flertallet af tiltalepunkterne vedrører forhold, hvor udførelsesmåden måske ikke er ukendt, men dog ikke almindelig. Det er kendetegnende for disse sager, at de strafbare handlinger indgår som et nødvendigt og væsentligt element i en erhvervsmæssig virksomhed. Det er ligeledes kendetegnende, at der er tale om mange tiltalepunkter omfattende mange strafbare forhold i hver sag, og at disse vedrører betragtelige værdier.

Statsadvokat Grell's anvisning af strafbare eller strafværdige handlingsmønstre indenfor særlige brancheområder kan klart genkendes i domsmaterialet. Hvor der foreligger, hvad man kan kalde »svig og udnyttelse«, ses det, at næsten samtlige forhold har relation til erhvervsmæssig ejendoms-handel eller til vekselerer- og finansieringsvirksomhed.

Den strafbare omsætning af fast ejendom behandles i en række domme. Dommene er et resultat af en større samlet efterforskning af visse dele af ejendomsbranchen i Jylland, foretaget af SØK i samarbejde med de lokale politikredse.

Som eksempel kan henvises til Vestre Landsrets dom af 9. 11. 1979 — 6. afd., nr. 3954/79:

7 personer, der blev kendt skyldige bl. a. i bedrageri, idømtes fængsel varierende fra 3 måneder til 1 år og 6 måneder og fradømtes retten til at udøve eller deltage i handel med fast ejendom. De dømte havde i stort omfang handlet ejendomme indbyrdes. Salgssummerne berigtigedes bl. a. ved udstedelse af pantebrev, selvom det var klart, at ejendoms køberne hverken havde evne eller vilje til at udrede ejendommens udgifter, hvorfor ejendommene endte på tvangsauktion. Ved tvangsauktionerne slettedes pantebrevene som udækkede, og de godtroende pantebrevserhververe måtte konstatere tab.

Svigagtig omsætning af værdipapirer og fast ejendom er også konstateret i flere tilfælde hos egentlige vekselerer- og finansieringsvirksomheder.

F. eks. Københavns byrets dom af 2. 3. 1977 — 6. afd., nr. 268/76:

Vekselerer kendt skyldig i underslæb, bedrageri, mandatsvig og skyldnersvig og idømt 4 års fængsel samt fradømt retten til at drive virksomhed som vekselerer eller bankier. Vekselereren dømtes for underslæb ved i 6 tilfælde at have tilegnet sig værdipapirer, som klienter havde henlagt i depot og dømtes for bedrageri ved at have modtaget klienters indbetalinger på indlånskonto, idet han fortav, at hans firma var insolvent, hvorved han påførte kunderne tab på ialt ca. 1,7 millioner kr. Vekselereren blev ligeledes dømt for mandatsvig, idet vekselereren svigagtig havde formået klienter til at investere over 900.000 kr. i aktier, som angaves at være gode papirer, hvilket støttedes af den officielle aktiekurs, hvortil købene skete. Det lagdes til grund, at vekselereren havde været vidende om, at aktiekursen var uholdbar, og at tiltalte selv ved opkøb havde fremkaldt den urealistiske høje børskurs. Vekselereren kendtes endelig skyldig i skyldnersvig, idet vekselereren gennem en stråmand foretog betaling til en kreditor, som havde indgivet konkursbegæring.

Efter ændringen af ågerbestemmelsen i 1975 er en række standardvilkår ved erhvervsmæssig udlånsvirksomhed blevet pådømt som åger. Herunder er ydelse af checklån et velkendt eksempel:

Københavns byrets dom af 22. 2. 1977 — 3. afd., nr. 318/76:

Bankier idømtes fængsel i 9 måneder, frakendtes retten til at deltage i erhvervsmæssig virksomhed som pengeudlåner eller formidler af lån og fik 100.000 kr. konfiskeret. Bankieren fandtes skyldig i åger og bedrageri ved at have ydet lån mod sikkerhed i en række checks på 300 kr., som låntagerne udstedte.

Bankierens forhold blev bedømt som åger i forhold til låntagerne, idet forskellen mellem lånebeløbet og de udstedte checks svarede til en forrentning på ca. 300 % p.a. Bankieren dømtes for bedrageri overfor bankerne ved indløsningen af checkene, idet der forelå seriechecks, som banken ikke var forpligtet til at indløse.

Det kan bemærkes, at SØK har fået dom i 3 lignende sager, og at en lang række sager er overgivet til de lokale politikredse til videre retsforfølgning, jfr. f. eks. U 1978.962 VLD.

Højesteret har også pådømt sådanne checklånsager.

U 1980.340 H: Pengeudlåner, der drev lånevirksomhed i aktieselskabsform, blev kendt skyldige i åger efter § 300c, jfr. § 282, for ydelse af checklån på ialt 290.000 kr.

Dommen er tilsyneladende i strid med den retspraksis, som SØK har fået fastlagt ved de nævnte by- og landsretsdomme, idet højesteret, efter domsreferatet, henfører lånene under Strl. § 300c, der bl. a. omhandler den, der forsætligt eller groft uagtsomt efterfølgende gør et ågerkrav gældende eller iøvrigt drager util-

børlig fordel heraf. Det hedder i domsreferatet, at de tiltalte »måtte have haft i hvert fald en bestemt formodning om, at låntagerne befandt sig i en af de situationer, der er nævnt i Strl. § 282, og de fandtes derfor skyldige i åger efter Strl. § 300c, jfr. § 282, eller forsøg herpå«. Det må dog bemærkes, at spørgsmålet om anvendelsen af ågerhæleribestemmelsen« i § 300c, uanset det noget uklare domsreferat i U 1980.340, ikke vedrørte finansieringsselskabets samlede checklån. Det fremgår af sagen, at finansieringsselskabet og udlånene var startet i oktober 1975 af T1 og T2, og at T3 og T4 blev deltagere i april 1976. Strl. § 300c blev anvendt ved bedømmelsen af T3's og T4's deltagelse ved indkrævning af låneforhold, der var oprettet før april 1976, medens den almindelige ågerbestemmelse i § 282 blev anvendt ved pådømmelse af T1's og T2's deltagelse i den samlede lånevirkosomhed og ved pådømmelse af T3's og T4's deltagelse, for så vidt de ågerfordringer, der var stiftet efter T3's og T4's indtræden i firmaet.

Med disse præciseringer er der ingen modstrid mellem de foreliggende domme om den retlige bedømmelse af checklån.

Også andre former for udlånsvirkosomhed er blevet pådømt som åger.

Københavns byrets dom af 8. 5. 1981 — 16. afd., nr. 4110/81:

Bankier idømtes 3 måneders betinget fængsel, frakendtes retten til at udøve eller deltage i erhvervsmæssig virkosomhed som pengeudlåner eller formidler af lån og fik 25.000 kr. konfiskeret. Bankieren blev kendt skyldig i mange tilfælde af åger. Bankieren havde drevet udlånsvirkosomhed og modtaget pantebreve i fast ejendom og løsøre, som låntagerne udstedte til sikkerhed for lånene. Det blev lagt til grund, at bankieren havde udnyttet låntagernes betydelige økonomiske eller personlige vanskeligheder, manglende indsigt og letsind dels ved, at pantebreve blev afregnet til kurser varierende fra kurs 20 til kurs 50, uagtet dagskurserne lå mellem kurs 72 og kurs 90, og dels ved at pantebreve blev forsynet med sådanne vilkår, at den effektive forrentning androg fra 175 % p.a. til 740 % p.a.

Tilsvarende lånevirkosomhed, hvor pantebrevene afregnedes til kurser, der lå ca. 15 points under dagskursen, er blevet pådømt ved Aalborg by- og herredsrets dom af 21. 9. 1981 — 7. afd., SS. 428/81 med frifindelse til følge.

Kendetegnende for sagerne indenfor ejendoms- og finansieringsbranchen er, at de kriminelle handlingsmønstre er ensartede.

De foreliggende sager om overtrædelse af Strl. § 289, skattesvig af særlig grov karakter, er også karakteriseret af ensartede handlingsmønstre.

Kendetegnende er, at skattepligtige personer eller selskaber har forsøgt at undgå beskatning i Danmark ved flytning af bopæl eller fortjeneste til »skatteoaser« i udlandet. I sagerne er det formelle grundlag for flytningen blevet tilsidesat, idet dette ikke har svaret til de faktiske forhold, og den undladte selvangivelse af indtægter er blevet betragtet som skattesvig.

Københavns byrets dom af 18. 8. 1980 — 14. afd., nr. 3085/79:

To indehavere af familieaktieselskab kendt skyldig i skattesvig af særlig grov karakter og idømt fængsel hver i 2 år samt idømt tillægsbøder på henholdsvis 2,4 millioner kr. og 1 million kr.

Aktieselskabet havde i en længere periode importeret salgsautomater m. v., som videresolgte i ind- og udland. I 1975 oprettedes et selskab i Liechtenstein. Selskabet havde ingen ansatte og ingen lokaler i Liechtenstein, men havde alene adresse hos selskabets derværende administrator. Fra 1. 1. 1976 blev firmaets indkøb af automater og videresalg til Skandinavien faktureret i Liechtenstein-selskabets navn, således at dette selskab fremstod som kontrahent, og således at fortjenesterne ved salgene blev indtægtsført i Liechtenstein. De reelle dispositioner ved indkøb og salg blev stadig foretaget i Danmark, idet moderselskabet ifølge en aftale med Liechtenstein-selskabet havde forpligtet sig hertil mod et vederlag. Den samlede fortjeneste, der blev regnskabsført i Liechtenstein og følgelig ikke selvangivet i Danmark, blev opgjort til ca. 4,3 mill. kr. Ved byrettens dom blev de anførte indkomstoverførsler tilsidesat og de tiltalte dømt for overtrædelse af Strl. § 289. Retten lagde til grund, at den forretningsmæssige virksomhed var foregået i Danmark, og at den derved fremkomne fortjeneste således var skattepligtig i Danmark.

Tilsvarende uddragelser, hvor en fortjeneste er blevet udeholdt fra beskatning i Danmark ved, at fortjenesten er blevet indtægtsført i postkasseselskaber i skattefrie lande som Liechtenstein, Jersey m. v., er pådømt ved Københavns byrets dom af 14. 12. 1981 — 3. afd., nr. 4028/81, og Københavns byrets dom af 15. 4. 1982 — 16. afd., nr. 4656/81.

Fælles for de pådømte forhold er, at der ikke har været en normal forretningsmæssig forbindelse mellem det udenlandske og det danske moderselskab, og at forbindelsen er blevet søgt tilsløret overfor forretningsforbindelser og myndigheder. Det er ligeledes karakteristisk, at de udenlandske selskaber ikke har haft selvstændige lokaler eller personale, men alene har haft adresse hos en udenlandsk administrator, typisk en advokat.

Også mere traditionelle strafbare udeholdelser af indtægter er blevet pådømt som skattesvig af særlig grov karakter.

I Frederiksberg rets dom af 16. 10. 1980, nr. 25/1979:

Pensionatsejer kendt skyldig i overtrædelse af Skattckontrollovens § 13, stk. 1 (skattesvig), Strl. § 289 og diverse valutabekendtgørelser og idømt 9 måneders betinget fængsel og en bøde på 1,2 millioner kr.

Pensionatsejeren havde i perioden 1970—1977 udeholdt ca. 900.000 kr. fra sin selvangivelse hidrørende fra renteindtægter, aktieudbytter, lønindtægt og erhvervsindtægt, ligesom han havde udeholdt en indtægt på 750.000 kr., som han havde vundet ved spil i Las Vegas.

Bortset fra disse grupper af sager, hvor ensartede kriminelle handlinger er pådømt hos en række personer, er flere domme bemærkelsesværdige på grund af den pådømte kriminalitets kompleksitet og/eller store omfang.

Østre Landsrets dom af 23. 11. 1981, der kender advokat og folketingsmedlem M. Glistrup skyldig i skattesvig af særlig grov karakter, idet Glistrup gennem oprettelsen af et utal af aktieselskaber havde opnået en skatnedsættelse eller skattefrihed for sig selv og en række klienter, er særligt kendt gennem presseomtale. [Dommen er nu stadfæstet af Højesteret. Red.].

Københavns byrets dom af 1. 11. 1982 – 8. afd., nr. 622/81, der kender en leder af et ædelmetalfirma skyldig i bedrageri og underslæb til et samlet beløb af ca. 47 mio. kr., er ligeledes velkendt. Denne dom er anket til Østre Landsret.

Iøvrigt kan nævnes:

Vestre Landsrets dom af 15. 10. 1977 — 2. afd., nr. 1329/77:

Leder af hotelkoncern kendt skyldig bl. a. i bedrageri til 4,5 mill. kr. og idømt fængsel i 3 år og 6 måneder.

Hoteldirektøren var hovedaktionær i en hotelkoncern, der bl. a. drev hoteller. I 1974 kom hotellerne i økonomiske vanskeligheder, hvorfor hoteldirektøren solgte hotelejendommene til tre kommanditselskaber, som hoteldirektøren stiftede. Kommanditselskaberne bortforpagtede hoteldriften til hotelkoncernen mod betaling af en forpagtningsafgift, der var bestemt af hoteldriftens omsætning. Kommanditist-anparterne i de tre selskaber solgtes til private investorer efter offentlig annoncering, hvori budgetter m. m. viste, at forpagtningsafgiften rigeligt kunne dække de enkelte hotelejendommers samlede udgifter.

Hoteldirektøren blev kendt skyldig i bedrageri overfor investorerne, idet salget af hotellerne var sket til priser, der langt oversteg værdien, ligesom direktøren ved tegning af anparter svigagtigt havde angivet, at hotellerne var i god drift, uanset at hotellerne ikke gav eller kunne påregnes at give et afkast, der kunne dække den budgetterede forpagtningsafgift. Den betalte forpagtningsafgift var således ikke tilstrækkelig til at dække hotelejendommens og kommanditselskabernes faste udgifter, hvorfor alle hotellerne endte på tvangsauktion med store tab hos investorerne til følge.

Københavns byrets dom af 23. 3. 1982 — 9. afd., nr. 63/77 (under anke ved Østre Landsret):

Direktør og aktionær i byggekonzern samt koncernens revisor idømt fængsel i henholdsvis 3 år og 9 måneder. Direktøren blev bl. a. kendt skyldig i overtrædelse af Strl. § 296, stk. 1, om urigtige eller vildledende oplysninger om aktieselskabs regnskabsmæssige forhold og i bedrageri af særlig grov karakter. Revisoren blev kendt skyldig i overtrædelse af Strl. § 155, om misbrug af offentlig stilling bl. a. som revisor, §157, om forsømmelse i offentlig stilling bl. a. som revisor, samt § 296.

Revisoren havde i flere tilfælde attesteret »sminkede regnskaber«, hvilke regnskaber blev anvendt til sløring af koncernens økonomiske vanskeligheder overfor koncernens bestyrelse og banker. Begge de tiltalte blev dømt for disse forhold, ligesom de blev dømt for at have afgivet urigtige oplysninger iøvrigt om koncernens økonomiske situation til bestyrelse og bankforbindelser.

Direktøren dømt for bedrageri, idet han havde benyttet de »sminkede« regnskaber til opnåelse og forlængelser af byggekreditter af tocifrede millionstørrelse. Herudover blev direktøren kendt skyldig i bedrageri, idet direktøren ved »checkrytter« i en længere periode havde skjult betydelige overtræk på koncernens konti i flere banker. »Checkrytteriet« var foregået således, at overtræk i en bank var udlignet med dækningsløse checks trukket på en anden bank. Sådanne ind- og udbetalinger på de forskellige kassekreditter m. v. var hyppige, og de skjulte i en længere periode, at samtlige kassekreditter var overtrukket, hvorved bankerne led ganske betydelige tab, da indbetalingerne ikke som af bankerne antaget repræsenterede reelle indbetalinger.

Afslutning

Formålet med denne artikel har i første række været at beskrive den særlige økonomiske kriminalitet, således som den har været pådømt ved domstolene. Domsundersøgelsen er derfor ikke foretaget med henblik på en vurdering af SØK's organisation eller konkrete virkemåde.

Som anført ovenfor udgør de 44 domme samtlige sager, som SØK har indbragt til pådømmelse ved domstolene i en periode af ca. 6 år.

I den offentlige debat er det blevet fremført, at dette antal af domme er et utilfredsstillende resultat af indsatsen mod den økonomiske kriminalitet. En sådan opfattelse forudsætter dog en viden om eller et realistisk overslag over omfanget af den uopdagede økonomiske kriminalitet, hvilken viden eller oversigt ikke findes, ligesom den forudsætter, at antallet af domme i sig selv kan udtrykke graden af efterforskningens og retsforfølgningens effektivitet. Det er vanskeligt at vurdere, om antallet af domsafgørelser afviger fra det antal, som man ved oprettelsen af SØK havde forudsat, idet SØK ved sin start havde en forsøgsmæssig karakter. Det skal dog bemærkes, at der i næsten alle sager har været ganske betydelige efterforsknings- og bevismæssige problemer, hvilket bl. a. har resulteret i, at domsudskrifter i sagerne på under 100 A4-sider hører til undtagelsen. De efterforskningsmæssige problemer er især koncentreret i de såkaldte »regnskabssager«, hvor skyldspørgsmålet har været afhængigt af de implicerede personers eller virksomheders regnskaber. Da regnskaberne som altovervejende hovedregel har været ufuldstændige eller utroværdige, har SØK været nødsaget til at rekonstruere disse for overhovedet at tage stilling til tiltalspørgsmålet. Vanskelighederne har medført, at justitsministeriet har nedsat et

udvalg bl. a. til undersøgelse af, om der er behov for en skærpelse af ansvaret for undladt eller urigtig bogføring og regnskabsførelse.

Også andre efterforskningsmæssige vanskeligheder har påvirket retsforfølgningens hastighed. I åger- og bedragerisagerne har der oftest været tale om udnyttelse af et overvældende antal privatpersoner, hvilket naturligvis har kompliceret efterforskningen i betydelig grad. I tilfælde, hvor kriminaliteten har været udvist overfor et begrænset antal større erhvervsvirksomheder m. v., har der været en tendens til, at de forurettede, antagelig af prestigemæssige grunde, ikke har været afgørende interesseret i retsforfølgningen. Mange sager har forudsat efterforskningsskridt i udlandet, hvilken efterforskning oftest har været vanskeliggjort ved disse landes fremmedartede lovgivninger. Betragtes de afsagte domme kronologisk, ses det, at SØK indenfor en periode har retsforfulgt flere ligeartede sager, således at sagerne er overgivet til den lokale politi- og anklagemyndighed, når den rette efterforskningsmetode er udfundet og retspraksis nogenlunde fastlagt. Som hovedpunkter i denne udvikling kan nævnes, at sagerne i 1976 og 1977 især har været koncentreret om udlåns- og finansieringsvirksomhed samt overtrædelser af forbrugsafgiftslovgivningen. I 1978 og 1979 har SØK især koncentreret sig om strafbar ejendomshandel, mens de seneste år især har været præget af sager vedrørende skattesvig. Denne arbejdsmåde har været forudsat ved oprettelsen af SØK, idet SØK skulle være et specialkorps til bekæmpelse af den økonomiske kriminalitet og derfor også nyskabende i efterforskningsmæssige, strafferetlige og straffeprocessretlige spørgsmål. Der er næppe tvivl om, at den særegne opbygning, hvorefter efterforsknings- og påtalekompetencen er samlet i en og samme myndighed uden en kontrollerende overordnet myndighed, giver SØK en øget effektivitet, men samtidig pålægges et stort ansvar i henseende til de sigtedes retssikkerhed, SØK's sager er karakteristiske ved at berøre store økonomiske interesser. Samtidig har mange sager haft mediernes til tider uforholdsmæssig store interesse. Denne kombination betyder, at SØK's rettergangsskridt kan udløse og har udløst økonomiske konsekvenser af afgørende betydning for de implicerede. Sammenfattende kan siges, at antallet af domme ikke er stort, således at de håndgribelige resultater af indsatsen mod det illegale erhvervsliv ikke er overvældende. Men der er ingen tvivl om, at indsatsen i forhold til tidligere er intensivere, og at SØK har haft en central og vigtig rolle heri. Det må også tages i betragtning, at en række domme har afdækket hidtil ukendte kriminelle handlingsmønstre, som naturligvis er tidskrævende. Det er naturligvis vanskeligt at udtale sig om den præventive virkning af SØK's arbejde, men det er min fornemmelse, at denne er rela-

tiv stor. Til belysning af den almenpræventive virkning kan nævnes de foran omtalte checklånsager, som på kort tid resulterede i, at denne låneform forsvandt fra lånemarkedet. Der er tillige næppe tvivl om, at sagerne om »skægpandebrev« og svigagtig tegning af kommanditselskabsanparter har gjort potentielle investorer mere forsigtige ligesom erhvervsdrivende først efter grundig overvejelser og undersøgelser flytter virksomheden eller dele heraf til udlandet for at opnå skattefrihed. Ved vurderingen må det også tages i betragtning, at retsforfølgning i konkrete sager kun er en del af SØK's virksomhed. Det er tidligere nævnt, at SØK's informationscentral er et vigtigt led i bekæmpelsen af den økonomiske kriminalitet, ligesom SØK's formidling til politikredsene af oplysninger, rutiner og fremgangsmåder givetvis har stor betydning.

Det er blevet hævdet, at SØK's aktivitet har haft en negativ virkning på erhvervslivets virkekrang, idet erhvervslivet har været tilbageholdende med utraditionelle og nyskabende initiativer af frygt for, at der herved skete overtrædelser af en uklar og erhvervsfjendsk lovgivning. En sådan holdning kan dog ikke støttes på de foreliggende domme, der alle pådømmer klart uacceptable og klart ulovlige virksomhedsformer. Hermed ikke være sagt, at der ingen saglig kritikpunkter kan fremføres mod SØK's organisation eller konkrete virkemåde.¹¹⁾

Der er næppe tvivl om, at de i denne artikel beskrevne sager også kunne være blevet retsforfulgt gennem det lokale politi og den lokale statsadvokatur, såfremt disse myndigheder havde fornødne ressourcer, men det er min opfattelse, at SØK's arbejde således som det kan bedømmes udfra domsmaterialet – har haft en nødvendig overordnet funktion i bekæmpelsen af den økonomiske kriminalitet.

Adresse: Adjunkt, cand. jur. Jan Pedersen
Institut for Proces- og Kriminalvidenskab
Århus Universitet, 8000 Århus C

¹¹⁾ Jfr. E. Hartwig i »Juristen« 1983, p. 37, og H. Gammeltoft-Hansen i »Juristen« 1983, p. 43.